

JUKKA HAUTALA

Teologisia huomioita perustevaliokunnan avioliittoaloitetta koskevaan mietintöön

ALUKSI

Suomen avioliittolaki laajentui 1.3.2017 alkaen koskemaan myös samaa sukupuolta olevia pareja. Samana keväänä 22 kirkolliskokousedustajaa teki Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokoukselle aloitteen kirkon avioliittokäsityksen laajentamiseksi.¹ Kirkolliskokous lähetti aloitteen perustevaliokunnalle mietintöä varten. Perustevaliokunnan mietintö² avioliittokäsityksen laajentamista koskevaan aloitteeseen valmistui kevään 2018 kirkolliskokoukseen.

Mietintö herättää kysymään, mikä kirkossa käytettävän teologisen tutkimuksen ja argumentoinnin luonne on. Mikä on sen suhde muuhun, esimerkiksi tiedeyliopistoissa harjoitettuun teologian metodiin ja argumentointiin? Mikä on mietintöä ohjaava teologinen metodi? Olisiko tarjolla ollut avioliittoteologiaa paremmin hahmottavia teologisia metodeja ja työtapoja?

Tässä kirjoituksessa etsin vastausluonnoksia näihin kysymyksiin. Kyse on hyvää tarkoittavasta puheenvuorosta kirkon tulevaisuuden takia. Tavoitteeni on osoittaa ongelma ja rohkaista sen ratkaisemiseen käyttäen teologisen ja muun tieteellisen

tutkimuksen voimavaroja. Teksti on alun perin julkaistu marraskuussa 2018 blogitekstinä, tässä se julkaistaan hieman muokattuna.

YLIOPISTOTEOLOGIA, SEURAKUNTATEOLOGIA JA PERUSTEVALIOKUNNAN TYÖSKENTELY

Luterilaisessa teologisessa perinteessä on tehty eroteltu tiedeyliopistoissa harjoitetun teologisen työskentelyn ja kirkon uskon (ja käytännön toiminnan) välille. Molemmilla on autonomiansa. Tiedemaailmaa eivät sido kirkon usko tai perinne. Vastaavasti kirkko ei ole uskossaan ja elämässään veloitettu sitoutumaan teologisen tutkimuksen tuloksiin.

Tästä huolimatta teologinen työskentely ja kirkko ovat tarvinneet toisiaan. On vaikea kuvitella tilanne, jossa uutta raamatunkäännöstä laadittaessa ei otettaisi lähtökohdaksi Vanhan ja Uuden testamentin eksegeettisen työskentelyn tuloksia esimer-

1 Edustaja-aloite 1/2017 kirkolliskokoukselle (EA).

2 Perustevaliokunnan mietintö 1/2018/Kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen (PVM).

kiksi tekstikritiikin osalta. Suomessa teologit – ja samalla papit – ovat saaneet tutkijakoulutuksensa yliopistoissa. Tieteellinen teologinen tutkimus on nähty olennaisena ja välttämättömänä osana kirkon opetus- ja saarnavirkkaa. Tästä voi päätellä, että myös kirkon käyttämät teologisen työskentelyn työvälineet ovat juuri ne, joita on harjoitettu yliopistojen teologisissa tiedekunnissa ja joita voidaan edelleen soveltaa kirkon uskon ja elämän kysymyksiin.

Vaikka yliopistossa ja kirkossa harjoitetun teologisen tutkimuksen menetelmät ja käytännöt eivät juuri poikkea toisistaan, niiden tutkimusintressit ja -kohteet ovat osin erilaiset. Seurakuntatyössä etsitään ratkaisuja käytännön työssä esiin tulleisiin ongelmiin ja tässä työskentelyssä hyödynnetään teologian tarjoamia teoreettisia työkaluja. Vastaavasti yliopiston tutkimusta innostaa eteenpäin kaikki se, missä nähdään piilevän uutta selvittämisen, selittämisen ja ymmärtämisen potentiaalia.

Aina yliopistoteologia ja seurakuntateologia eivät ole näin selkeästi erillään. Monissa kirkkokunnissa papit koulutetaan kirkon omissa pappisseminaareissa. Tällöinkin teologisen työskentelyn ja kirkon uskon välille on mahdollista tehdä erottelu ja tutkimus voi olla kriittistä. Silti näin toteutettuna teologia on vähemmän autonominen suhteessa kirkon uskoon ja elämään kuin se on ollut suomalaisessa luterilaisessa kontekstissa.

Onko perustevaliokunnan mietinnön pohjalta mahdollista rakentaa kuvaa siitä, millä tavalla sen toteuttama teologianharjoitus suhteutuu yliopistoteologiaan? On ilmeistä, että perustevaliokunnan teologista työskentelyä ohjaa ja rajoittaa oletettu kirkon tunnustuksesta nouseva esiyymmärrys. Tuota esiyymmärrystä itseään ei aseteta osaksi työskentelyn ja tulkinnan prosessia, vaan sitä käytetään välineenä estämään kirkon opin ja opetuksen vuoropuhelu luterilaisen teologian peruselementtien kanssa käytännön ratkaisuja edellyttävässä historiallisessa tilanteessa. Näin toteutettu teologinen työskentely toki kuuluu kirkon autonomian piiriin, mutta se ei ilmennä sitä älyllistä, moraalista ja uskonnollista rehellisyyttä, jota asian selvittäminen omassa kontekstissamme nyt edellyttäisi.

Perustelen yllä sanomaani seuraavilla havainnoilla. Mietintö summaa kantansa seuraavasti:

Vaikka aloitteessa korostetaan kirkon tarvetta muuttua ajan mukana, siinä kuitenkin muistutetaan, että kirkossa tehtävien ratkaisujen tulee nousta ”kirkon omista teologisista, pastoraalisista ja eettisistä lähtökohdista”. Valiokunta yhtyy tavoitteeseen ja pitää tätä näkökohtaa olennaisena.³

Valiokunnan lausumaan voivat yhtyä yhtä hyvin ne, jotka ottavat esimerkiksi luterilaiset tunnustuskirjat kirkon teologiseksi, pastoraaliseksi ja eettiseksi lähtökohdaksi, kuin myös ne, jotka katsovat, että reformaation kirkkona luterilainen kirkko on aina soveltanut teologisen tieteen, pastoraalisen perusteen tai eettisen harkinnan mukaan opetustaan uusissa tilanteissa. Nämä kaksi lukutapaa johtavat kuitenkin erilaisiin käytännön johtopäätöksiin. Johtopäätösten ero palautuu peruskysymykseen siitä, millä tavalla teologisen tutkimuksen ajatellaan suhteutuvan kirkon oppiin ja opetukseen.

Valiokunta valitsee lähestymistavoista ensimmäisen, jossa valiokunnan enemmistön edustama kanta on jo ennalta tiedetty: se perustuu omasta traditiosta tuttujen raamattu- ja tunnustuskirjasi-taattien toistamiseen. Valiokunta ei käytä teologista työskentelyä kirkon itsereflektion (uskonnollinen rehellisyys), tiedon intressin (älyllinen rehellisyys) tai pastoraalis-eettisen harkinnan (moraalinen rehellisyys) välineenä, vaan työkaluna, jonka avulla argumentoidaan suljetussa systeemissä vallitsevaa kirkollista oppia tai opetusta. Valiokunta sitoo ”kirkon omat lähtökohdat” sisällön sijasta muotoon, eli uskonnonvapauden ja autonomian kirkolle suomaan tilaan. Valiokunta toteaa:

Myös eduskunta tunnusti kirkon uskonnollisen itsenäisyyden ja riippumattomuuden. Avioliittolain muutoksen hyväksyessään se totesi, että päätöksellä ei muuteta kirkkojen ja uskonnollisten yhteisöjen avioliittokäsityksiä tai vihkimiskäytäntöjä eikä puututa niiden autonomiaan. Valiokunnan mielestä tämä on ensiarvoisen tärkeää uskonnonvapauden kannalta. On vahinko, että tämä eduskunnan periaatteellinen kanta on julkisessa keskustelussa jäänyt taustalle.⁴

Yllä sanottu ohjaa keskustelua pois itse asiaksymyksestä, avioliiton teologisesta analyysistä.

Kirkon autonomiasta tulee veruke olla tekemättä varsinaista teologista työskentelyä. Tämä katseen toisaalle kääntäminen tulee yhä selvemmäksi seuraavassa:

Kirkollinen vihkiminen on uskonnollinen toimitus, jonka sisällöstä kirkko päättää itse. Nykyinen käytäntö on myös sopusoinnussa YK:n ihmisoikeusjulistuksen, EU:n ihmisoikeussopimuksen ja muiden kansainvälisesti merkittävimpien ihmisoikeussopimusten kanssa. Se on myös Suomen perustuslain ja voimassa olevan avioliittolain mukainen. Päättyessään avioliittolain muutoksesta 2014 eduskunta vielä erikseen totesi, ettei päätöksellä kajottu kirkkojen ja uskonnollisten yhteisöjen oikeuteen päättää omista vihkimiskäytännöistään. Valiokunta pitää siis hyvänä sitä, että aloitteessa pyritään etsimään teologisia perusteluita kirkon avioliittokäsityksen arvioimiseksi.⁵

Miehen ja naisen parisuhteelle rakentuvan kirkollisen avioliittokäsityksen kannattajat vetoavat yleiseen muodolliseen periaatteeseen kirkolle taatusta autonomiasta muodostaa omat käsityksensä. Tämän takia varsinainen teologinen työskentely jätetään muutosta esittävien vastuulle. Valiokunta toteaa:

Esittäessään avioliittokäsityksen laajentamista aloite myöntää vähintään epäsuorasti, että Suomen evankelisluterilaisella kirkolla on jo nyt oma ja voimassa oleva avioliittokäsitys ja vihkimiskäytäntö, joka perustuu kirkon tunnustukseen ja aiempiin päätöksiin. Sen vuoksi perusteluvastuu kuuluu erityisesti niille, jotka toivovat muutoksia.⁶

Perustuslain kirkolle suoma autonomia ei saa muodostua verukkeeksi, joka poistaisi kirkolta jatkuvan teologisen työskentelyn velvoitteen. Perustevaliokunta ei ole itse asiassa vielä ryhtynyt harjoittamaan varsinaista teologista, pastoraalista tai eettistä työskentelyä.⁷ Teologisen työskentelyn laiminlyöminen on vastoin luterilaisen kirkon itseymmärrystä ja sen omaa teologista, pastoraalista ja eettistä perinnettä. Toivottavasti piispainkokous, jonka tehtäväksi avioliittokäsityksiin liittyvien jännitteiden ja ristiriitojen ratkaiseminen tuli, tarttuu kysymykseen nimenomaan teologisesti.

MIKÄ ON MIETTINNÖN TEOLOGINEN METODI?

Mietinnön vallitseva kanta ei oikeastaan katso teologista työskentelyä tarpeelliseksi. Teologinen sormiharjoitus on ollut tarpeellista vain siltä osin kuin sen avulla on voitu torjua aloitteessa esitetyt teologiset näkökohdat ja perustelut. Esimerkkeinä tällaisesta on uskon ja rakkauden erotteluun liittyvä yhteenveto ja raamattuargumentaatiota koskeva analyysi:

Uskon ja rakkauden erottelua on teologiassa käytetty havainnollistamaan ihmisen suhdetta Jumalaan ja lähimmäiseen. Sen sijaan aloitteessa sitä käytetään kuvaamaan muuttumattoman ja muuttuvan suhdetta. Uskon alueelle kuuluisivat sellaiset kirkon opinkohdat, jotka nojaavat Jumalan ilmoitukseen ja jotka ovat muuttumattomia. Rakkauden alueelle kuuluisi asioita, joita kirkko voisi eri aikoina arvioida joustavasti eri tavoin. Aloite näyttää pitävän avioliittoa jälkimmäiseen alueeseen kuuluvana.

Valiokunnan mielestä uskon ja rakkauden erottelua ei pidä ymmärtää niin jyrkästi kuin aloitteessa tehdään. Martti Lutherin kirjoituksissa uskoa Jumalaan ja rakkautta lähimmäiseen ei käytetä kuvaamaan erottelua muuttuvan ja muuttumattoman välillä siinä merkityksessä kuin se aloitteessa tulkitaan. Kirkon elämään kuuluu monia asioita, jotka kuuluvat sekä uskon että rakkauden alaan. Molemmat voivat myös sisältää sekä muuttuvia että muuttumattomia piirteitä. Ratkaisevaa on, millaisia perusteluita ne saavat Raamatusta ja kirkon perinteestä.⁸

Raamattuargumentaatiosta mietintö jatkaa:

Aloitteessa Raamatun merkitys kaventuu hyvin ohueksi. Yhtäältä aloitteessa todetaan, ettei Raamattu anna yksilitteistä vastausta asianosaiseen kysymykseen. Myöhem-

3 PVM, 45.

4 PVM, 45.

5 PVM, 45.

6 PVM, 45.

7 Teologisen analyysin tarpeellisuuteen on viitannut myös Audas 2017.

8 PVM, 46.

min aloitteessa kuitenkin todetaan, ettei Raamattu anna ”ylipäättään” vastausta, miten avioliitto tulee ymmärtää nykyisessä tasa-arvolle rakentuvassa toimintaympäristössä. Perustevaliokunta ei voi yhtyä tällaiseen raamatuntulkintaan.

Valiokunta katsoo, että Raamatusta nousee käsitys avioliitosta miehen ja naisen välisenä liittona. Valiokunta on yhtä mieltä siitä, että kirkon raamatuntulkinnassa Jeesuksen pelastustyö toimii avaimena. Silloin on otettava vakavasti myös hänen opetuksena avioliittoon liittyen. Valiokunta katsoo, että kirkon nykyinen näkemys avioliitosta perustuu Jeesuksen opetukseen ja on sopusoinnussa Raamatun kokonaisuuden kanssa.⁹

Valiokunta ei mietinnössään syvenny teologisen tieteen avaamien kysymysten äärelle. Se tyytyy vain toistamaan, että Raamatussa ja tunnustuskirjoissa avioliitto on ymmärretty miehen ja naisen välisenä. Tämä ilmaisu toistuu 44 kertaa. Teologisen tutkimuksen näkökulmasta olisi välttämätöntä mennä tämän argumentin itsestään selvän lähtökohdan taakse. Samoin ilmaisu ”avioliitto on Jumalan asettama” vaatisi teologista avaamista.¹⁰

Valiokunnan mietinnöstä puuttuu kokonaan (kon)tekstien ja ilmiöiden historiallinen ymmärrys. Sen esittämän argumentaation pohjalta voisi analogisesti todeta, että ”Raamattu ja tunnustuskirjat ymmärtävät naisen olevan miehen hallinnassa ja hänelle alisteinen olento” tai ”koska Raamattu ja tunnustuskirjat eivät puhu mitään modernin lääketieteen mahdollisuudesta hoitaa sairauden vaivaamia ihmisiä, sen tarjoamaa apua ei tule sallia.” Valiokunta käyttää perusteluissaan yksittäisistä raamatunkohdista ja tunnustuskirjoista irrotettuja tuttuja ajatuskulkuja ilman, että niitä pyrittäisiin ymmärtämään historiallisesti ja kontekstuaalisesti. Tällaista metodologiaa voisi nimittää klassiseksi, ellei sitä halua kutsua raamattu- tai tunnustusfundamentalismiksi. Klassisessa metodissa olennaista on, että menneisyys on kapseloitu juuri tiettyihin idealistisiin lausumiin ja tuo kapselointi on yleispätevää, ajatonta ja universaalialia. Tämä tekee teologiasta staattista ja ideoiden sisäistä kielipeliä vailla kosketusta todelliseen, konkreettiseen, historialliseen ja ajalliseen.

Mikäli kysymystä avioliitosta tutkittaisiin teologisen tieteen näkökulmasta, olisi raamatullista ja hyvin luterilaista aloittaa työskentely siitä, miten Vanha ja Uusi testamentti sanoittavat avioliittoa, tai miten avioliittokäytännöt ilmenevät juutalaisuuden historiassa. Perustevaliokunta ei mietinnössään käytä lainkaan tällaista työskentelyä vaan ohittaa ne lukuisat Vanhan ja Uuden testamentin kuvaukset, joissa kerrotaan avioliitoista ja avioliittosopimuksen piiriin kuuluvista asioista. Sen sijaan lähtökohtana on linjaus, jonka mukaan luomiskertomuksen sanat ”mieheksi ja naiseksi hän loi heidät – ja siunasi heidät” (1. Moos. 1:27–28) on tulkittava avioliiton jumalalliseksi asetukseksi.

Mietinnön raamattuargumentaatio rakentuu irrallisiin raamatunlauseisiin. Homoseksuaalisuus ja siihen liittyvä seksuaalisuuden harjoittaminen nähdään ilmiönä, jonka mietinnön allekirjoittajien mukaan Raamattu tuomitsee. Seksuaalisuuden harjoittaminen kuuluu tässä viitekehyksessä vain miehen ja naisen avioliittoon.

Tällainen lähtökohta, joka toistaa oman uskonnollisen ja opitun esiyymmärryksen ilman varsinaista teologista työskentelyä, on älyllisesti epärehellinen. Mikäli teologia olisi tätä, ei sen harjoittamiseen tarvittaisi alkukielten tuntemusta, eksegetiikan tuloksia eikä historiallista perspektiiviä. Mietintöön liittyikin eriävä mielipide, jonka esittäjät kiinnittävät huomiota mietinnön teologisiin puutteisiin erityisesti historiallisen tutkimuksen ja tulkinnan osalta.¹¹

Mietinnön perusteluissa todetaan myös: ”Vihkimistä koskevien muutosten tulee perustua kirkon yhteiseen uskoon, jonka lähtökohdat on ilmaistu Pyhässä Raamatussa ja kirkon tunnustuksessa.”¹² Lause asettuu mielenkiintoiseen valoon, mikäli analogiana käytetään pappisviran avaamista naisille: perustuiko se kirkon yhteiseen uskoon ja oliko sen lähtökohdat ilmaistu Raamatussa ja tunnustuksessa? Todennäköisesti ei, mutta silti Suomen evankelis-luterilainen kirkko teki päätöksen pappisviran avaamisesta naisille.

VERTAILUKOHTANA KESKUSTELU
PAPPISVIRAN AVAAMISESTA NAISILLE

Myönteinen päätös pappisviran avaamisesta naisille

tehtiin vuonna 1986 ja ensimmäiset naiset vihittiin virkaan vuonna 1988. Muutos tuskin meni läpi nyt – ei ainakaan, mikäli naisten ordinaatiota peilaa avioliittokeskustelussa käytettyihin teologisiin argumentteihin ja molemmissa kysymyksissä käytetyssä teologisessa argumentaatiossa olisi johdonmukaisuutta.

Perustevaliokunnan keskeisimpiä naisten pappisvirkaa vastustavia argumentteja olisivat seuraavat: Raamattu, kirkon historia ja tunnustuskirjat eivät tunnista tai tunne pappisvirkaa, johon olisi kutsuttu naisia. Ekumeenisten yhteyksien kannalta naisten mukaantulo pappisvirkaan olisi ongelmallista. Globaalikristillisuus (tai muukaan maailman uskonnollisuus) ei kannustaisi avaamaan pappisvirkaa naisille. Kirkkomme liturgisen ykseyden kannalta naisten pappeus olisi ongelmallista, sillä tulkintaa pappeudesta ” – ei voi johdonmukaisesti muuttaa ilman, että kirkossa vallitsee riittävä yksimielisyys Jumalan tahdosta.”¹³

Mikä teologisessa argumentaatiossa on muuttunut kolmessakymmenessä vuodessa näin eri asen-
toon? Miten naisten pappeus mahdollistui mutta avioliitonäkemyksen tarkistelu törmää Raamatun ja tunnustuskirjojen ”perustuslailliseen muuriin”?

Eero Huovinen pohti pappiviran teologisia perusteita seuraavasti:

Ilmoitus on kategoria, jonka varaan uskonnollinen yhteisö ja Suomessa esimerkiksi luterilainen kirkko rakentaa. Uskonnollista elämää, kirkon oppia ja näiden rakennetta tutkiva tiede ei sen sijaan voi nojata muihin kuin yleisesti hyväksytyihin tieteellisiin kriteereihin. Vaikka teologian tutkimuskohde onkin erityislaatuinen, metodeissaan se noudattaa olennaisesta samoja lakeja kuin muut tieteet.¹⁴

Huovisen mukaan kristinusko tulee aina olemaan sidottu niihin historiallisiin lähtökohtiin ja siihen sisältöön, että Jumalan pelastava toiminta on tullut määriteltyä alkukirkon aikana. Historiallinen perintö itsessään on kuitenkin sisäisesti jännitteinen. Yhtäältä kristinusko on ollut miesten muotoilemaa, johtamaa ja ylläpitämää toimintaa. Toisaalta Kristuksen opetus on juuri avannut ja murtanut tiettyjä patriarkaalisuuden muotoja ja raivannut tilaa ajatukselle, että ”ei ole miestä eikä naista, ei orjaa eikä

vapaata, vaan kaikki ovat hänessä yksi ruumis.”¹⁵ Tämän jännitteen työstäminen on johtanut ”toiseen historiallisuuteen” eli siihen, että kristinusko on pyrkinyt olemaan ajanmukainen kussakin historiallisessa ympäristössä.

Avaimena tässä muutoksessa on toiminut luterilaisuuden ytimessä tapahtuva lain ja evankeliumin erottaminen:

Usein lain ja evankeliumin eroa on kuvattu siten, että evankeliumi eli Jumalan pelastava toiminta on se, joka kaikissa oloissa ja historian vaiheissa pysyy samana. – – Laki taas on – – ihmisten luontoisuuteen sisältyvä. Lain päämäärä on rakkaus. – – Laki saa konkreettiset ilmenemismuodot vain niiden ”historiallisten” ihmisten mukaan, joille rakkautta on osoitettava. Laki ei siis ole yksityiskohtainen käskykoodeksi, joka ikuisiksi ajoiksi ja kaikkiin historiallisiin tilanteisiin olisi etukäteen määritellyt oikeat teot.¹⁶

Mikäli avioliittokysymykseen sovellettaisiin Huovisen käyttämiä lähestymistapoja, niiden pohjalta valiokunta olisi voinut avioliittoasiassa päätyä luterilaisesta perinteestä nouseviin ratkaisuihin, jotka olisivat olleet teologisesti johdonmukaisia ja sellaisia, joilla on ”merkitystä paitsi kirkolle, myös koko yhteiskunnalle, parhaassa tapauksessa myös naisille [*mutatis mutandis* homoseksuaaleille]”.¹⁷

Huovisen tarjoama näköala lain ja evankeliumin erottelusta toimi luterilaisuuden tarjoamana dynaamisena avaimena kysymykseen pappeudesta. Miksi sama avain ei toimi avioliittokysymyksessä? Näyttää siltä, että tuota avainta ei haluta käyttää. Perustevaliokunnan mietintö nojaa toisenlaiseen lähtökohtaan, jossa luonnollisen lain tilalle (lain

9 PVM, 46-47.

10 Esim. PVM, 48.

11 PVM, 52-53. Eriävän mielipiteen allekirjoitti viisi perustevaliokunnan kuudestaosta jäsenestä.

12 PVM, 50.

13 Vrt. PVM, 50-51.

14 Huovinen 1987, 141.

15 Huovinen 1987, 144.

16 Huovinen 1987, 145.

17 Huovinen 1987, 145.

kaksi käyttöä) se tuo ”evankeliumin lain” (lain kolmas käyttö). Tämä on tyypillistä pikemminkin reformoidulle kuin luterilaiselle perinteelle. Karkeasti sanoen: luterilainen perinne lähtee siitä, että kaikki sellainen saa kirkossa olla ja elää, mikä ei ole selkeästi Jumalan sanan vastaista. Vastaavasti reformoidut reformaattorit olivat jyrkempiä: kaikki sellainen oli laitettava pois, mitä ei erityisesti Raamatussa käsketty tai mainittu.¹⁸

TEOLOGISEN TYÖSKENTELYN LÄHTEIDEN TÄRKEYSJÄRJESTYKSESTÄ

Teologian päälähteiksi on yleensä ymmärretty Raamattu, traditio, järki ja kokemus.¹⁹ Vaikka perustevaliokunta ei erittele omaa teologista työskentelyä ohjaavaa metodologiaan, on perusteltua väittää, että mietinnössä avioliittokäsityksen päälähde on traditio. Mietinnön argumentaatio perustuu tradition valitsemiin raamatunkohtiin ja intertraditionaaliisiin viittauksiin, ja se nostaa tradition asemaan, joka määrittää myös nykyisiä ja tulevia käsityksiä.

Piispa Jari Jolkkonen käytti avioliittoaloitteen lähetekeskustelussa puheenvuoron, jossa hän eritelti kirkossa harjoitettavan teologian korostuksia. Jolkkonen toteaa:

[k]un piispainkokous järjesti vuonna 2006 yhteisen seminaarin parisuhdelain seurauksista, eräs tutkija esitti analyysin, että perinteisellä kannalla olevat ja muutosta kannattavat, molemmat ovat vilpittömiä, vetoavat samoihin auktoriteetteihin, mutta eri tärkeysjärjestyksessä. Perinteinen järjestys on tämä: Raamattu, kirkon yhteinen traditio, järki ja kokemus. Näistä lähtökohdista päädytään käsitykseen avioliitosta miehen ja naisen välisenä. Myös järjen ja kokemuksen merkitys tunnustetaan, vaikka kokemuksesta ei halutakaan tehdä ilmoituksen lähdettä.²⁰

Jolkkonen näyttää oletttavan, että teologian lähteet voidaan asettaa tärkeysjärjestykseen. Valittu järjestys ohjaa prosessia niin, että se vaikuttaa myös lopputulokseen. Hänen mukaansa perinteisessä järjestyksessä Raamattu on ensimmäinen, sitä seuraa kirkon yhteinen traditio, sitten tulee järki ja viimeisenä kokemus. Sen sijaan avioliittoaloite perustaa teologiansa kokemukseen. Tämä on väärä järjestys, mistä aiheutuu väärä lopputulos

Jolkkosen näkemys kuulostaa selkeältä ja linjakkaalta. Luterilaisen perinteen näkökulmasta tällainen teologian tekemisen lähtökohta, jossa ensimmäisellä sijalla on Raamatun muuttumaton ilmoitus, kuulostaa vastaansanomattomalta. Mutta kuinka yksiselitteinen tämä ”perinteinen tärkeysjärjestys” teologian lähtökohtana lopulta on? Noudattaako perustevaliokunta mietinnössään Jolkkosen hahmottamaa ohjetta? Mielestäni ei. Vaikka Raamatun yksittäisiä kohtia käytetään perusteluna avioliittokäsityksen ennallaan pitämiseksi, mietinnön argumentaatio perustuu pikemminkin traditioon kuin Raamatun tekstien lähtökohtaisuuteen. Traditio toimii tässä ”avaimenreikänä” menneisyyteen. Siitä näkyvät vain itsestään selvät ja ennalta perinteestä tutut raamatunjakeet. Tämä käy ilmeiseksi, kun mietinnön raamattuargumentaatiota tarkastellaan käytettyjen raamatunkohtien sekä tietoteorian ja hermeneutiikan näkökulmasta.

RAAMATTU LÄHTEENÄ

Mietinnössä Raamattu avioliittokysymystä valottavana lähteenä ja siten teologisen tutkimisen kohteena on käsitetty hyvin kapeasti. Mietinnön raamattuargumentaatio perustuu oikeastaan kahteen raamatunkohtaan. Vanhan testamentin luomiskertomuksessa oleva ihmisen luominen ja siunaaminen (1. Moos. 1:26–27; 2:23–24) katsotaan avioliiton lähtökohdaksi. Uudessa testamentissa avioliitto määrittyy Jeesuksen (avioeroa koskevan) opetuksen kautta (Mark. 10:1–12).

Perustevaliokunta ei ole mietintöä rakentaessaan käsitellyt tai nimennyt niitä relevantteja tekstejä, jotka eksegeettisen tutkimuksen perusteella ja tekstien lähilukemisella kuvaavat Vanhan ja Uuden testamentin avioliittoja tai avioliittoinstituutioihin liitettyjä käytäntöjä ja käsityksiä (esimerkiksi 1. Moos. 16; 29; 38; 1. Sam. 1; 25; Ruut 3). Mainittuja raamatunkohtia ei käytetä nykyisen Kirkollisten toimitusten kirjan avioliittokaavoissakaan. Ne sopivat kovin huonosti roomalaisen ja kanonisen oikeuden perinnettä jatkavaan avioliittokäsitykseen, jonka varaan kristillisten kirkkojen avioliittokäsitykset ovat rakentuneet. Lisäksi modernin yhteiskunnan näkökulmasta ne edustavat ongelmallista käsitystä aviosuhteista. Kirkollisten toimitusten kirjan avio-

liittoonvihkimisen ja -siunaamisen tekstit ovat sen sijaan raamatuntekstejä, jotka on asiayhteyksistään irrotettuina laitettu palvelemaan sitoutumisen, rakastamisen ja anteeksiannon teemoja. Pelkästään niiden pohjalle on vaikea rakentaa uskottavaa ja koherenttia avioliiton teologiaa

Olen itse yrittänyt korostaa ensinnäkin sitä, että luomiskertomuksen kuvausta ihmisen luomisesta on tuskin mahdollista pitää kirjaimellisena kuvauksena. Oletukseni on, että suurin osa kirkon teologeista myöntää luomiskertomuksen olevan myyttinen kuvaus elämän synnystä. Toiseksi mielestäni olisi tärkeä tehdä erottelu luomisen teologian ja avioliittoteologian välillä. Luomiskertomuksen kuva niin kasveista, eläimistä kuin ihmisistäkin liittyy vahvasti uuden elämän jatkuvaan synnyttämiseen (*procreatio*). Tälle – myös eläimille annetulle – tehtävälle Jumala antaa siunauksensa. (1. Moos. 1:22).

Uuden elämän jatkuvaa luomista kuvaavalla lisääntymistehtävällä ei mielestäni voi kuitata sitä, miten meidän olisi tänä päivänä kirkossa ymmärrettävä avioliitto ja avioliiton teologia. Luomisen teologiaa ja avioliittoteologiaa ei tarvitse tyystin erottaa toisistaan. Silti niiden välille on tehtävä käsitteellinen ero, ja avioliittoa on pystyttävä tarkastelemaan itsenäisesti irrallaan luomisesta. Raamattu sisältää kuvauksia avioliitosta yhteisön yhtenä rakenteena. Avioliitosta tiedämme niin historiallisen aineiston kuin sosio- ja antropologisen tutkimuksen perusteella nykyään huomattavan paljon. Tutkimus auttaa vastaamaan kysymykseen, mitä avioliitto on, mikä on sen tehtävä ja millä tavalla se heijastelee ympäröivää kontekstia. Perustevaliokunnan mietinnössä on hyödynnetty yllättävän vähän niitä näkökulmia, joita on valotettu muun muassa kirkolliskokouksen kirkkohallitukselta tilaamassa teoksessa *Perhe ja avioliitto muutoksessa*.²¹

Näyttää siltä, ettei perustevaliokunta ole noudattanut Jolkkosen esittämää näkemystä teologian lähteiden tärkeysjärjestyksestä. Toki pinnallisesti tarkasteltuna työskentelyssä on (ensin) nimetty kirkkojen traditioissa käyttämät keskeiset raamatunkohdat ja oletettu sen riittävän autenttiseksi lähtökohdaksi avioliittoteologialle. Mielestäni tällainen menettely ei vastaa luterilaista raamattuperiaatetta eikä teologista tiede- ja tiedonkäsitystä. Selitystä

valitulle menettelylle voidaan hakea juuri siitä, että kyseessä on tradition nostaminen tärkeimmäksi tarkasteluperiaatteenksi – ohi Raamatun, järjen ja kokemuksen.

TIETOTEORIASTA JA HERMENEUTIIKASTA

Jolkkosen esittämään teologisen tiedon lähteiden oikeaan järjestykseen sisältyy tietoteorian ja hermeneutiikan kannalta oletus, että tiedon lähteet ovat toisistaan erillisiä ja niitä voidaan käyttää peräkkäin kysymällä ensin Raamatulta, sitten traditiolta, sitten järjeltä ja lopuksi kokemuksesta. Jos näiden välillä ilmenee ristiriitaa, oletettavasti aina ensin mainittu teologinen lähteistö ja ilmoitus on seuraavia painavampi. Jolkkosen mukaan:

Muutosta ajavat vetoavat samoihin auktoriteetteihin, mutta asettavat ne eri arvojärjestykseen. Ylimpänä on kokemus, sitten järki, sen jälkeen traditio ja myös Raamattu. – – Tämä analyysi näyttää sopivan yhteen myös käsillä olevan aloitteen kanssa. Kysymykseni on, työntääkö se kirkon teologian perinteiset lähteet, Raamatun, ekuumeenisen tradition ja luterilaiset tunnustuskirjat sivuun kirkon julkista elämää ohjaavasta asemastaan. Niitä ei hylätä, mutta kolmesti todetaan, että nämä lähteet eivät tuo ratkaisua, eivät ole riittävä peruste, eivät kelpaa ensi sijaisiksi arviointiperusteiksi. Ylimmäksi auktoriteetiksi näyttää nousevan yksilön kokemus.²²

Jolkkosen esittämä malli on tieto-opillisesti ja hermeneuttisesti ongelmallinen. On selvää, että esimerkiksi 'avioliiton' ollessa teologisen tarkastelun kohteena, on tutkijalla itsellään olemassa jo erilaisia esiyymmärryksiä siitä, mitä esimerkiksi Raamattu asiasta ilmoittaa. Raamattu ei siis "puhtaana" ilmoita mitään erityistä avioliitosta, mutta se saattaa "puhua

18 Vrt. PVM, 27, 37, 38, 40

19 McGrath 1996, 191–247.

20 KkPtk. 4.5.2017 klo 15.40 täysistunto (Jolkkosen puheenvuoro kirkolliskokouksen täysistunnossa), 85.

21 Hytönen 2017.

22 KkPtk. 4.5.2017 klo 15.40 täysistunto (Jolkkosen puheenvuoro kirkolliskokouksen täysistunnossa), 85.

hyvinkin selvästi”, kun sitä tarkastellaan (esimerkiksi läntisen kristillisyyden kaksituhatuotoisen) tradition näkökulmasta. Toisin sanoen, jos teologisen työskentelyn tärkeimmäksi lähtökohdaksi otetaan Raamattu, tutkijan on työhön ryhtyessään oltava tietoinen niistä lukemattomista kokemuksen (oma elämänhistoria, ympäröivä aika), järjen ja tradition (läntinen kristillisuus) luomista esiyymäryksistä, jotka vääjäämättä ohjaavat Raamatun tulkintaa. Näyttää siltä, että nykyisen avioliittokäsityksen puolustajat vetoavat kokemukseen, järkeen ja tradition – ottamatta tarkastelun alle vielä lainkaan Raamatua teologisena lähteenä.

Tietoteoreettisesti ja hermeneuttisesti parempi tapa esittää eri teologian lähteiden suhde on asettaa kokemus aina teologisen työskentelyn lähtökohdaksi. Tietty historiallinen aika ja konteksti määrittävät kokemusta, jonka valossa niin Raamattu, traditio kuin järki ovat läsnä. Raamattu itsekin pitää sisällään tradition luomia sanoituksia (esimerkiksi Paavali toistaa Tooran käskyt, Room. 13:9–10), se sisältää tapahtumien keskellä koettua (Paavali kertoo ylönousseen kohtaamisen, 1. Kor. 15:3–11), tapahtumille etsitään järjellistä selitystä (Kristus vanhurskautena, Room. 3:21–31) ja niin edelleen. Ei ole olemassa menneisyyden raamatunkertomuksia ilman aikalaiskokemuksia, ilman aikalaiselityksiä (järki), ilman traditioon peilaamista. Tänä päivänäkin teologi ei voi puhua puhtaasti Raamatusta teologian lähteenä – ilman traditiosta nousevia kysymyksenasetteluja, haasteita ja totuttuja näkökulmia, ilman yritystä hahmottaa menneitä ja nykyisiä käsityksiä merkityksen valossa, ilman henkilökohtaisia kokemuksia, jotka arvottavat ja värjäävät tutkimuskohdetta.

Nykyisessä kontekstissamme erilaisten seksuaalisten suuntautumisten ilmaisu ja sanoittaminen on tullut mahdolliseksi ja näkyväksi. Nykyihminen tietää ihmisen biologiasta, seksuaalisuudesta, sosiologiasta ja historiasta verrattoman paljon enemmän kuin ihmiset aikaisemmin. Ihmisen järki, logos, yrittää sovittaa ja suhteuttaa tietämäänsä perimäänsä traditioon, sen asenteisiin, käsityksiin ja niiden perusteisiin. Mikään aikaisempi aikakausi ei ole luonut sellaista kontekstia, jossa yhteiskunnalliset instituutiot kohtelisivat ihmisiä ihmisinä – siis läh-

tökohtaisesti samalla tavalla sukupuolesta riippumatta. Tällainen konteksti on kuitenkin muotoutunut läntisessä Euroopassa. Erityisen selvänä se tulee esiin pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa.

KÄYTETYN METODIIKAN HEIKKOUKSISTA

Ei ole syytä epäillä, etteikö perustevaliokunnassa ole teologista oppineisuutta sinänsä. Sitä on ollut jopa siinä määrin, ettei normaaliin valiokuntatyöskentelyyn liittyviä asiantuntijakuulemisia pidetty lainkaan tarpeellisena järjestää. Mietinnön heikkous on kuitenkin siinä, ettei valiokunta käytä oppineisuuttaan teologisesti perustellun avioliittoon koskevan kokonaisnäkömyksen hahmottamiseksi todellisella teologisella työskentelyllä.

Vakava teologinen työskentely edellyttäisi historiallisen materiaalin läpikäymistä jälleen kerran. Oma aikamme esittää uusia kysymyksiä historialliselle materiaalille tavalla, johon sen pohjalta ei ole aikaisemmin vastattu. Valiokunta ei myöskään tee näkyväksi käsityksensä takana olevia ohjaavia perusteita. Onko kysymyksessä reformoidulle kristillisyydelle tutusta raamatullähtöisestä argumentaatiosta, joka ulottuu myös eettisiin kysymyksiin? Tekeekö perustevaliokunta erottelua (muuttuvan ja lokalisoituvan) lain ja (muuttumattoman) evankeliumin välille? Onko avioliitto ymmärrettävä uskon piiriin kuuluvana muuttumattomana ilmoitustuutena (vastoin rationaalisuutta ja kontekstistamme nousevaa oikeustajua)? Valiokunnan olisi hyvä vastata myös näihin perustaviin kysymyksiin. Katset kääntyvät tässä asiassa nyt piispainkokouksen suuntaan.

Katolinen jesuiittateologi Bernard Lonergan (1904–1984) luonnosteli metodin, joka teologiaan sovellettuna avaa havainnollisella tavalla sen, miten monivaiheisesta asiasta teologisessa työskentelyssä on kyse.²³ Lonergan jakoi teologisen työskentelyn kahdeksaan toimintoon. Niistä kukin suorittaa tietyn analyysin vaiheen osana kokonaista teologista työskentelyä. Jokaisen toiminnon sisällä tietoinen subjekti, tutkija, harjoittaa itsetranssendenssia olemalla tarkkaavainen (attentive), älykäs (intelligent), järkevä (reasonable) ja vastuullinen (responsible). Tämä jatkuva itsetranssendentointi on autenttisuuden edellytys.

Teologian toiminnot ovat Lonerganin mukaan 1) tutkimus (research), 2) tulkinta (interpretation), 3) syy seuraussuhteiden hahmottaminen (history), 4) eri näkökulmien välinen punnitseminen (dialectics), 5) lähtökohtien määrittely (foundations), 6) niistä johdetut opit (doctrines), 7) opetuksen kokonaisuus (systematics) ja 8) viestintä (communications). Näistä neljä ensimmäistä (1–4) kuuluvat ensimmäiseen vaiheeseen, joka muodostaa teologian yleisen kategorian, neljä viimeistä (5–8) toiseen vaiheeseen, joka muodostaa erityisen kategorian. Näiden kahden vaiheen taitekohtaan Lonergan sijoittaa kääntymisen (conversion), joka on autenttisuuden ilmaus.

Teologian tekeminen on autenttisuuteen pyrkivän subjektin kokemusta, ymmärrystä, arvostelmi- en esittämistä ja johtopäätösten tekemistä teologian harjoittamisen jokaisessa kahdeksassa vaiheessa. Tämä tietoisin subjektin kurinalainen työskentelyprosessi toimii ikään kuin käyttöjärjestelmänä jokaisen teologian toiminnon sisällä. Lonergan kutsuu tätä subjektin harjoittamaa itsereflektiota transsendentaaliseksi metodiksi.²⁴ Transsendentaalinen metodi käsittää tietoinaiksenaan sekä aistien välittämän että tietoisuuden sisältämän aineksen. Kohteet ja subjekti ovat aina vuorovaikutuksessa keskenään. Lonergan pyrki osoittamaan, että luonnon- ja ihmistieteet edellyttävät kumpikin subjektia, joka havainnoi, tuntee, ajattelee, ymmärtää, reflektoi, esittää johtopäätöksiä ja valitsee kantansa. Transsendentaalinen metodi tuo selkeyttä, ei vain tieteelliseen puheeseen, vaan myös arkikieleen.

Jos perustevaliokunnan mietinnön teologista työskentelyä kuvataan Lonerganin teologian metodiikan kielellä, miltä se näyttäisi? Mietinnössä harjoitetaan Lonerganin hahmottamista teologian toimunnoista ainoastaan neljättä (dialectis), kuudetta (doctrines) ja kahdeksatta (communications). Alkupään vaiheet puuttuvat kokonaan. Toisin sanoen asian selvittämisessä ei lähdetä liikkeelle lähteistä (toiminto 1). Myöskään tulkintaa (toiminto 2), historiaa (toiminto 3) ja perusteita (toiminto 5) ei prosessissa avata juuri lainkaan. Näiden sijaan opetuksen/oppien (toiminto 6) tehtävänä on osoittaa oikea teologinen johtopäätös siihen kiistaan, mikä eri kantojen kesken näyttää ilmeiseltä (toiminto 4).

Menemättä sen pidemmälle Lonerganin teologisen mallin taustaoletuksiin, yksityiskohtiin ja mahdollisiin heikkouksiin totean vain, että sitä vasten tarkasteltuna perustevaliokunta on työskentelyssään lähtenyt liikkeelle ennalta määrätystä oikeasta lopputuloksesta altistamatta sitä tutkimuksellisuudelle, lähteille tai historialliselle paikannukselle. Nämä ovat kuitenkin aivan keskeisiä teologian tekemisen työkaluja – kuten edellä Huoviseen viitaten totesin.²⁵ Lonerganin termin tällainen tutkimusote on epäautenttista: pahimmassa tapauksessa se on uskonnollisesti, älyllisesti tai moraalisesti uppiniskaista, laiskaa, pelokasta, mukavuudenhaluista tai sokeaa.

LOPUKSI

Avioliittoon on kautta historian liittynyt yhteisöllisiä, taloudellisia, juridisia, sosiaaliturvaan ja omistusoikeuteen liittyviä näkökohtia mutta myös uskonnollisia näkökohtia. Tähän saakka kontekstit kautta maailman ovat lähteneet siitä, että avioliitto on miehen ja naisen (/naisten) välinen. Pohjoismaisessa kontekstissa yhteisölliset, taloudelliset, juridiset, sosiaaliturvaan ja omistusoikeuteen liittyvät seikat ovat muuttuneet siten, että avioliitto voi ensimmäistä kertaa historiassa olla myös samansukupuolisten välinen. Muuttuneessa kontekstissa on välttämätöntä, että teologinen tutkimus tehdään jälleen kerran uudelleen.

Avauksia tähän suuntaan on tehnyt esimerkiksi Emma Audas, joka on kyseenalaistanut useita kirkon nykyiseen avioliittoteologiaan liittyviä perusoletuksia.²⁶ Kirkon käsitys avioliiton olemuksesta, siunaamisesta ja muista sen edellytyksistä

23 Lonergan 1972.

24 Lonergan 1972, 15.

25 Vrt. Huovinen (1987, 142): ”Teologin on siis verrattomasti olennaisempaa kysyä miksi kuin tyytyä mitä-vaihtoehtoihin. Vain perusteluja selvittelemällä ja selventämällä teologia – ja koko tiede yleensä – voi pitkällä tähtäimellä säilyttää merkityksensä koko yhteiskunnalle.”

26 Audas 2017.

vaativat teologista työskentelyä sukupuolen, siunaamisen ja avioliiton merkityksen osalta. Hänen mukaansa myös valinta opin tai etiikan välillä on ongelmallinen. Samaan asiaan on kiinnittänyt huomiota myös Antti Raunio, jonka mukaan oppia ja rakkautta ei tule erottaa toisistaan erillisiksi, koska ne kuuluvat myös yhteen. Mikäli uskon ja rakkauden yhteenkuuluvuus hyväksytään, erimielisyys vihkimisestä koskee Raunion mukaan rakkauden vaatimusta, ei uskon sisältöä.²⁷ Toiveeni on, että näihin puheenvuoroihin tartuttaisiin ja Suomessa aloitettaisiin syvälinen avioliittoteologinen työskentely.

***

TL Jukka Hautala (jukka.hautala@rko.fi) työskentelee Raudaskylän kristillisen opiston rehtorina. Hän on kirkolliskokousedustaja ja oli avioliittokäsityksen laajentamista ajavan edustaja-aloitteen ensimmäinen allekirjoittaja.

LÄHTEET

- EA Edustaja-aloite 1/2017 (Kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen)
- KkPtk Kirkolliskokous, pöytäkirja. Täysistunto 4.5.2017 klo 15.40. (Jari Jolkkosen puheenvuoro lähetekeskustelussa), 84–86.
- PVM Perustevaliokunnan mietintö 1/2018 (Kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen)

KIRJALLISUUS

- Audas, Emma (2017). Vad vi tror oss veta: En analys av de bakomliggande argumenten för och emot vigsel av samkönade par iden Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. *Perhe ja avioliitto muutoksessa*. Toim. Maarit Hytönen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 103–125.
- Huovinen, Eero (1987). *Elävä dogma: Teologisia tutkielmia ja sovellutuksia*. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 155. Helsinki: STKS.
- Hytönen, Maarit, toim. (2017). *Perhe ja avioliitto muutoksessa*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Lonergan, Bernard (1972). *Method in Theology*. New York: Herder and Herder.
- McGrath, Alister (1996). *Kristillisen uskon perusteet: Johdatus teologiaan*. Suom. Satu Norja. Helsinki: Kirjapaja.
- Toivanen, Meri (2018). Jako uskoon ja rakkauteen vaikeuttaa keskustelua. *Kotimaa* 1.11.2018, 22.

---

27 Toivanen 2018.